

УДК 343

T. Volkova

THE SUBJECT OF A CRIME OF ILLEGAL FISHING OR HUNTING OR ANY OTHER SEA HUNTING INDUSTRY PROVIDED FOR IN PART 1 OF ARTICLE 249 OF THE CRIMINAL CODE OF UKRAINE

*Т.І. Волкова**здобувач кафедри**кримінального права, кримінології,**цивільного та господарського права**ВНЗ «Національна академія управління»**м. Київ*

СУБ'ЄКТ ЗЛОЧИНУ – НЕЗАКОННЕ ЗАЙНЯТТЯ РИБНИМ, ЗВІРИНИМ АБО ІНШИМ ВОДНИМ ДОБУВНИМ ПРОМИСЛОМ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО ЧАСТИНОЮ 1 СТАТТІ 249 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

Постановка проблеми. Питання, що стосуються суб'єкта злочину, передбаченого ст. 249 Кримінального кодексу України (далі – КК України), важливі як для теорії кримінального права, так і для практики.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженню проблеми суб'єкта злочину незаконне зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом присвятили свої праці такі науковці як: В.Я. Тацій, О.О. Дудоров, В.А. Клименко, З.Г. Корчева, В.О. Навроцький, С.Б. Гавриш, Т.В. Корнякова, В.К. Матвійчук, Г.С. Поліщук, І.В. Самощенко, А.М. Шульга, К.М. Оробець, І.О. Харь, та інші. Проте ця проблема до цього часу не знайшла свого належного вирішення.

Метою статті є дослідження суб'єкта злочину – незаконне зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом.

Основні результати дослідження. Проблема суб'єкта злочину загалом, а також суб'єкта діяння, передбаченого ст. 249 КК України 2001 року, має певний теоретичний і практичний багаж у науці кримінального права [1, с. 137–147; 2, с. 18–20; 3, с. 58; 4, с. 20; 5, с. 3–4; 6, с. 1–260; 7, с. 130; 8, с. 1–318; 9, с. 1–36; 10, с. 1–304; 11, с. 82–86; 12, с. 130–141; 13, с. 1–140]. Питання про суб'єкт злочину протягом багатьох років було дискусійним у теорії кримінального права. Зазначимо, що і на сьогодні в ряді моментів, які характеризують цей елемент складу злочину, немає єдності поглядів серед теоретиків. Суб'єктом злочину кримінальне право визнає фізичну осудну особу (людину), яка до моменту

вчинення суспільно небезпечного діяння, досягла віку, з якого вона здатна понести за нього кримінальну відповідальність [14, с. 348; 15, с. 74]. Існує й таке визначення суб'єкта злочину — «це фізична осудна особа, яка вчинила злочин у віці, з якого відповідно до Кримінального кодексу може настати кримінальна відповідальність» [16, с. 86; 12, с. 130].

Нам більше імпонує визначення суб'єкта злочину, яке запропоноване В.Я. Тацієм та В.К. Матвійчуком, оскільки з нього чіткіше визначається вік кримінальної відповідальності.

Історичний аналіз законодавчого підходу до розуміння цього елемента складу злочину дає підстави стверджувати, що вітчизняний кримінальний закон завжди визнавав суб'єктом злочину виключно людину, зокрема до 1 вересня 2014 року, коли вже й юридичну особу можна буде притягнути до кримінальної відповідальності за деякі кримінальні правопорушення [17, с. 4]. Тут необхідно зазначити, що вперше в КК України 2001 році у ч. 1 ст. 18 дається законодавче визначення суб'єкта злочину: «Суб'єктом злочину є фізична осудна особа, яка вчинила злочин у віці, з якого, відповідно до цього Кодексу, може настати кримінальна відповідальність» [18], а також сформульоване визначення спеціального суб'єкта — ч. 2 ст. 18 КК України: «Спеціальним суб'єктом злочину є фізична осудна особа, що вчинила злочин у віці, з якого може наставати кримінальна відповідальність за злочин, суб'єктом якого може бути лише певна особа» [18]. Відсутність будь-яких ознак загального чи спеціального суб'єкта злочину виключає склад конкретного злочинного діяння й застосування до особи покарання. Ці вимоги стосуються і злочинів, передбачених ст. 249 КК України. Така значущість суб'єкта злочину незаконного зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом потребує значної уваги до його дослідження і, зокрема, до класифікації суб'єктів.

Аналіз юридичної, філософської, медичної і психологічної літератури окреслив основні теоретичні й методологічні проблеми вчення про суб'єкт злочину в науці кримінального права. Дослідивши цю літературу, можна зазначити, що під методологією розуміють насамперед — звернення щодо принципів побудови, форм і способів науково-пізнавальної діяльності, вчення про структуру, логічну організацію, а також методи і засоби цієї діяльності [19, с. 164].

Виходячи із зазначеного, слід погодитися з думкою В.Г. Павлова, що методологія дає змогу представити вчення про суб'єкт злочину взагалі, а на нашу думку, і про суб'єкт досліджуваного злочину, а саме: з історико-філософських, правових і теоретичних позицій, при цьому допомагає визначити найбільш перспективні напрями цього вчення, глибше пізнати логіку існуючих проблем, виявити і закріпити важливі пріоритети в їх дослідженні [8, с. 12]. Тому ми переконані, що в цій роботі потрібно окреслити деякі теоретичні і методологічні положення суб'єкта злочину, оскільки досконале вирішення проблеми неможливе без їх осмислення та без вирішення дискусійних питань щодо поняття суб'єкта злочину, передбаченого ст. 249 КК України.

Насамперед на цьому шляху дослідження зазначимо ще раз, що під методологією розуміють: вчення щодо принципів побудови, форм і способів науково-пізнавальної діяльності; вчення про структуру логічної організації, а

також щодо методів і засобів цієї діяльності [20, с. 164]. Термін «методологія» в літературі в широкому розумінні використовується як філософське вчення про методи пізнання [21, с. 365–367]. У вузькому розумінні під методологією розуміють сукупність пізнавальних засобів, розроблених на основі принципів загальної методології, що мають методологічне значення в конкретній сфері пізнання і практики [19, с. 13–14]. Крім того, під методологією розуміють систему принципів наукового дослідження, оскільки методологія визначає, якою мірою зібрані факти можуть слугувати і відповідати об'єктивному знанню [22, с. 24].

Маючи достатньо аргументовані визначення та підходи і зробивши аналіз юридичної, філософської, медичної і психологічної літератури окреслимо основні теоретичні й методологічні проблеми вчення про суб'єкт злочину в науці кримінального права, а також ті, що стосуються і суб'єкта злочину, передбаченого саме ст. 249 КК України.

Виходячи з означеного, слід констатувати той факт, що формування цілої низки методологічних основ, учення про суб'єкт злочину, відносяться до теорій і правових поглядів таких дослідників права, як: І. Кант, Г.В.Ф. Гегель, А. Фейєрбах, І.Г. Фіхте та інших, які мали великий вплив на розвиток правової думки в Україні.

Так у філософії І. Канта інтерес викликає: осмислення злочину і особи, що його вчинила; переконання, що злочин вчиняється за бажанням людини (за рішенням її волі); що суб'єкт злочину (як фізична особа) володіє свободою волі [23, с. 137].

Натомість за кримінально-правовою теорією Г.В.Ф. Гегеля: злочинець — це не просто об'єкт каральної влади держави, а суб'єкт права, воля і мислення якого являють собою щось єдине, так як воля не що інше, як мислення, яке перетворює себе в наявне буття і при цьому наявність волі є загальною умовою інкримінування; осудність як властивість особи, що вчинила злочин, свідчить про те, що суб'єкт як мисляча істота, знав і хотів діяти певним чином [24, с. 89–165].

А. Фейєрбах вважав, що злочин вчиняється не з чуттєвих спонукань, а із свавілля вільної волі (як дія вільної волі злочинця) [25, с. 16–30].

І.Г. Фіхте наполягав на тому, що злочин залежить від свободи волі людини [26, с. 165].

За дослідженнями А.А. Піонтковського, з якими слід погодитися, що кримінально-правові погляди І. Канта на проблему суб'єкта злочину були ідеалістичними, натомість це ж питання Г.В.Ф. Гегелем розглядалося по суті в сфері абстрактного права, а погляди А. Фейєрбаха були антиісторичними, тобто мали методологію критичної філософії [26, с. 17].

Багато питань, у тому числі, що стосуються суб'єкта злочину, відображені у філософії І. Канта, Г.В.Ф. Гегеля, І.Г. Фіхте, в подальшому розроблялися і досліджувалися різними правовими школами. Так, найвидатнішими теоретиками класичної школи кримінального права, що виникла в Європі у другій половині XVIII — початок XIX століття, поряд з А. Фейєрбахом були К. Біндінг (Німеччина), Н. Россі, О. Гарро (Франція).

В Україні такий напрямок виник у XIX—XX століттях в особі професора А.Ф. Кістяковського, в Росії представниками цього напрямку були М.С. Таганцев, Н.Д. Сергієвський. Ця школа кримінального права базувалася на метафізичній, ніким і нічим не обумовленій свободі волі особи і відсутності кримінальної відповідальності неосудних. Протилежних поглядів дотримувались представники антропологічної школи кримінального права, що виникла в кінці XIX століття (засновники: Ч. Лоброзо, Р. Гарофало, Е. Феррі та інші) спираючись на методологію вульгарного матеріалізму і позитивізму, заперечуючи повністю вольову діяльність, вони обґрунтовували вчення про злочинну людину. Іншими словами, вони стверджували, що злочини вчиняються, незалежно від суспільних умов, і як правило, природженими злочинцями.

Представники соціологічної школи кримінального права (кінець XIX — поч. XX століття) А. Принс, І.Я. Фойніцький та інші виступили проти визнання свободи волі злочинця, наполягаючи, що його дії обумовлені соціальними факторами злочинності [22, с. 30]. По суті вони заперечували інститути кримінального права, вчення про склад злочину, не проводили різниці між поняттями: «осудність» і «неосудність». Злочинне діяння розглядалось як вчинок розумної людини. Методологією цієї школи були філософія прагматизму і позитивізму. Вони вважали, що будь який злочин вчиняється фізичною особою (людиною). Якщо розглядати проблеми дослідження суб'єкта злочину з позиції методології теоретичних концепцій в українському і російському кримінальному праві, то не дивлячись на різне відношення дореволюційних вітчизняних криміналістів до філософських і кримінально-правових теорій, у більшості своїй вони були єдині, що суб'єктом злочину може бути тільки фізична особа, і виступали проти кримінальної відповідальності юридичних осіб.

Проблема осудності і неосудності особи, що вчинила злочин, що є однією з основних у теорій кримінального права у відношенні суб'єкта злочину, вирішувались представниками різних шкіл по різному. Що ж стосується віку суб'єкта як однієї із його головних ознак, то дослідження зводилося до різних класифікацій злочинних елементів, або до розгляду їх вікових особливостей з позицій особистих особливостей злочинця. Звичайно, що вивчення свободи волі, осудності, неосудності та інших питань, що зв'язані з поведінкою людини в суспільстві, неможливо обґрунтувати і вирішити окремо від проблеми суб'єкта злочину, з якою тісно зв'язані різні інститути кримінального права [27, 34–36].

В історичному аспекті, як нам уявляється, представляє інтерес методологічний і теоретичний аналіз суб'єкта злочину в кримінальному праві і кримінальному законодавстві в радянський період розвитку СРСР і її складової Української РСР. На наш погляд, як вірно вважає Ю.А. Красіков, що після жовтневої революції доктрина соціалістичного права увібрала в себе реакційні положення соціологічної школи права, перекрутивши багато в чому класичний напрямок [27, с. 35]. У перші роки існування радянської держави увага до вивчення суб'єкта злочину зі сторони юристів майже не приділялася. Це було пов'язане з тим, що кримінальне законодавство потребувало кардинальних змін [8, с. 18]. У цей період наука кримінального права з нових методологічних

позицій стала вирішувати задачі з переосмисленням кримінально-правових теорій, у тому числі й тих, що стосуються суб'єкта злочину.

В радянський період значний вклад у розвиток теорій і методології з проблем суб'єкта злочину внесли такі вчені: Я.М. Брайнін, В.С. Орлов, А.А. Піонтковський, А.М. Трайнін, І.І. Карпець, В.М. Кудрявцев, Н.Ф. Кузнецова, Н.С. Лейкіна, Р.І. Міхеєв, В.Я. Тацій, С.С. Яценко, П.С. Матишевський, О.Я. Светлов та інші. Але, у зв'язку з відсутністю в теорії кримінального права послідовного, чіткого вчення про суб'єкт злочину, вченими допускалися методологічні помилки в характеристиці його ознак. Традиційно суб'єкт злочину характеризувався у вигляді одного з елементів складу злочину [8, с. 18]. На думку О.Ф. Шишова, у підручнику з кримінального права 1938 р. був допущений ще один методологічний прорахунок, який виразився в тому, що соціальна суть інституту вини розглядалася в розділі «Суб'єкт злочину» [22, с. 87].

Загальновизнаною думкою є та, що висвітлення питань методології в кримінально-правовій літературі цього ж напрямку щодо суб'єкта злочину обмежувалося лише вказівкою авторів на діалектичний матеріалізм як всезагальний метод наукового пізнання, а приватно—наукові методи були у затінку і потребували дослідження.

Важливе значення для розуміння теоретичних і методологічних проблем поняття «суб'єкта злочину» мало дослідження радянськими та сучасними фахівцями в галузі кримінального права філософського поняття свободи, волі в її матеріалістичному розумінні, а також ознак суб'єкта злочину як вік, осудність і неосудність.

У науці кримінального права, як зазначалося раніше, склад злочину є необхідною і достатньою підставою притягнення осудної особи, що вчинила злочин, з врахуванням встановленого законом віку до кримінальної відповідальності.

Структурну основу складу злочину складає: об'єкт, об'єктивна сторона, суб'єкт і суб'єктивна сторона [28, с. 162]. В той же час А.М. Трайнін наполягав на тому, що суб'єкт злочину не може розглядатися в системі елементів складу злочину, так як людина не є елементом вчиненого нею злочинного діяння [29, с. 191]. Позиція А.М. Трайніна не отримала широкого визнання серед теоретиків кримінального права. Було спірним у теорії кримінального права і твердження про те, що осудність і вік суб'єкта злочину не можна розглядати в якості ознак, що відносяться до складу злочину (А.Н. Трайнін, Б.С. Никіфоров та інші). На переконання Н.С. Лейкіної, включення осудності і віку до числа основних ознак суб'єкта не є перетворенням злочинця в елемент вчиненого ним злочинного діяння, а є можливість спробувати дати більшу об'єктивну і всебічну характеристику конкретного складу злочину [30, с. 229—234].

Проте на думку В.Г. Павлова, з якою слід погодитися, така позиція Н.С. Лейкіної є сумнівною [8, с. 19].

Важливою теоретичною основою в дослідженні суб'єкта злочину є вік, встановлений у законі, як обставина, що визначає настання кримінальної відповідальності за вчинене. Вік як ознака суб'єкта злочину, вченими глибоко практично не вивчена. Складність цієї проблеми ще й у тому, що вона пов'яза-

на не тільки з природними, біологічними, але й соціально-психологічними властивостями людини, які мають враховуватися законодавцем при встановленні вікових меж для притягнення до кримінальної відповідальності. На певних історичних етапах вік, з якого наступала кримінальна відповідальність, встановлювався законодавцем по-різному. Достатньо низькі межі настання кримінальної відповідальності зберігалися тривалий час.

Загальна кримінальна відповідальність за чинним КК України наступає з 16 років, хоча на практиці, і в теорії кримінального права це питання вирішується неоднозначно [18]. Справа в тому, що за деякі злочини, не оговорені в законі, кримінальна відповідальність може наступати з 18 років або з 25 років. Дане положення реалізується, коли мова йде про спеціальний суб'єкт злочину. При цьому виникає необхідність визначити в кримінальному законі конкретний перелік норм, що передбачають настання кримінальної відповідальності з 18 або з 25 років. На нашу думку, від визначення віку залежить і структура складу злочину.

Одним із аспектів дослідження суб'єкта в теорії кримінального права є його осудність, тобто такий психічний стан, коли особа, яка під час вчинення злочину могла усвідомлювати свої дії (бездіяльність) і керувати ними [14, с. 204].

Важливою стороною дослідження суб'єкта злочину, взагалі, і зокрема, суб'єкта злочину, передбаченого ст. 249 КК України, є вивчення такого складного питання в науці кримінального права і кримінології, як співвідношення понять «суб'єкт злочину» і «особистість злочинця», які іноді ототожнюються.

Методологічною основою дослідження цієї проблеми є як поглиблене вивчення самого злочинного діяння на різних етапах розвитку нашої держави, так і вдосконалення кримінального законодавства з метою більш ефективної боротьби зі злочинністю, в тому числі щодо злочинів саме проти навколишнього природного середовища. Поняття «суб'єкт злочину» і «особистість злочинця», хоча і близькі, але не співпадають. Крім того, вони мають різний обсяг, а саме — поняття «суб'єкта злочину» вужче, ніж поняття «особистість злочинця» [8, с. 23]. Поняття «суб'єкт злочину» ґрунтується на конкретних положеннях, сформульованих у кримінальному законі, і виходить із методологічних передумов філософських і кримінально-правових теорій [8, с. 23], «Суб'єкт злочину» — це термін кримінально-правовий, який, швидше, визначає юридичну характеристику особи, що вчинила злочин, і відрізняється від кримінологічного поняття «особистість злочинця» [8, с. 23], натомість «Особистість злочинця» як більш об'ємне поняття, розкривається через соціальну суть особи, а також через складний комплекс ознак, властивостей, зв'язків, відносин, моральний і духовний світ, що характеризують її, взятих у взаємодії з індивідуальними особливостями і життєвими фактами, що лежить в основі злочинної поведінки [8, с. 23].

Крім того, стосовно суб'єкта злочину також існує проблема його класифікації. Адже, як відомо, в юридичній літературі існують різні погляди на класифікацію суб'єктів злочину. Деякі автори стверджують, що ними можуть бути як приватні, так і службові особи [31, с. 522; 12, с. 131–141 та інші]. Другі вважають, що суб'єктами злочинів можуть бути будь-які особи [32, с. 9]. Існує

думка, що суб'єктом злочину можуть бути як громадяни, так і службові особи [33, с. 42]. В теорії кримінального права суб'єкти злочинів також класифікуються на загальний і спеціальний [34, с. 830–899; 10, с. 120 та інші].

Така суперечлива класифікація суб'єктів злочину, їх тлумачення в науці кримінального права та судовій практиці не може надати допомогу судам та правоохоронним органам у справі боротьби зі злочинними проявами. Положення, що склалося, викликає необхідність більш поглибленого дослідження суб'єкта злочину і зокрема, передбаченого ст. 249 КК України. З цією метою перш за все звернемося до термінології, що використовується авторами для позначення суб'єкта конкретного злочинного діяння. Так В.Я. Тацій, А.А. Піонтковський, та інші, при визначенні суб'єкта злочину, що стосується злочинів проти правосуддя використовують термін «приватна особа». Автор підтримує позицію В.К. Матвійчука, що поняття «приватна особа» не зовсім точно відображає той зміст, який зазначені автори йому намагаються надати [35, с. 70]. Перш ніж зробити спробу пояснити свою точку зору про це поняття, слід відзначити, що в кримінальному праві зміст терміну «приватна особа» до цього часу не отримав визначення. Ним в дійсності автори існуючих підручників з кримінального права, курсів кримінального права, монографічної літератури, навчальних посібників і статей називають суб'єкти, що стосуються злочинів проти правосуддя. При цьому не дають пояснення, на відміну від поняття «службова особа», якими ж ознаками повинна володіти приватна особа. Разом з тим, розробка ознак приватної особи має не тільки теоретичне, але й істотне практичне значення, на чому акцентував увагу В.К. Матвійчук [35, с. 70], що і ми спробуємо аргументувати при визначенні суб'єкта злочину, передбаченого ст. 249 КК України. Щоб отримати з цього питання більш вичерпну відповідь, важливо дійсно дати тлумачення терміну «приватна особа», з'ясувати, який зміст в нього вкладається, і що власне під ним треба розуміти, як його треба аргументувати. Згідно «Словаря русского языка» С. Ожегова, слово «частный, -ое» означає «являющийся отдельной частью чего-либо, не общий, не типичный. Личный, не общественный, не государственный» [36, с. 717]. Близьке за значенням, хоча і більш вузьке тлумачення терміну «приватний» пропонує «Толковый словарь русского языка» В. Даля: «относящийся к части, общему, исключение» [37, с. 583]. Дещо схоже розуміння дається терміну «приватний» Великим тлумачним словником сучасної української мови «Який належить окремій особі (особам); не державний, не суспільний. Який стосується окремої особи (осіб) особистий // перев., у сполуч. зі сл. життя. Не пов'язаний зі службовою або суспільною діяльністю, який не має офіційного значення... виконується поза державною службовою... який не перебував на державній службі... Приватним способом: а) неофіційно; б) для окремої особи або поза державною службою...» [38, с. 926].

З існуючих тлумачень терміну «приватна», що є в словниках, звичайно ще не можна визначити ознаки приватної особи. Нам здається для цієї мети додатково, необхідно скористатися тими положеннями, що є в чинному кримінальному законодавстві (ст. 364 КК України) як це робить В.К. Матвійчук у своїх роботах, а саме: ознаками службової особи, а також ознаками неслужбо-

вої особи, що даються в юридичній літературі. Порівнюючи указані ознаки й правові наслідки, що є на практиці, які відносяться як до службової особи, так і неслужбової, використовуючи для пояснення тлумачення терміну «приватна», що дається у словниках, спробуємо визначити ознаки суб'єкта приватної особи як суб'єкта злочину.

Найбільш прийнятими, на мій погляд, є визначення і обґрунтування ознак суб'єкта злочину через діяльність і функції суб'єкта [39, с. 70–71], тобто функціональну діяльність такої особи. Зазначена позиція В. К. Матвійчука потребує лише певного уточнення, яке повинне мати таке наповнення: «крім діяльності і функцій суб'єкта (функціональної діяльності такої особи) ще необхідно в зазначеній динаміці врахування і відповідного статусу суб'єкта».

Що ж стосується службових осіб, які дають вказівку на вчинення злочину або які його вчиняють особисто, то їх діяльність згідно ст. 364 КК України відноситься до здійснення постійно чи тимчасово чи за спеціальними повноваженнями функції представників влади, чи місцевого самоврядування, а також до того, що вони обіймають постійно чи тимчасово в органах державної влади, органах місцевого самоврядування на державних чи комунальних підприємствах в установах чи організаціях посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських функцій або виконують такі функції за спеціальними повноваженнями, якими особа наділяється уповноваженим органом державної влади, органом місцевого самоврядування, центральним органом державного управління із спеціальним статусом, уповноваженим органом чи уповноваженою особою підприємства, установи, організації, судом або законом тощо [40, с. 79].

Суть однієї функції, як це зрозуміло, виражається в безпосередньому управлінні людьми, виробничими, виховними, організаційними або технологічними процесами [41, с. 30–31; 42, с. 491–495]. Друга — охоплює коло обов'язків, пов'язаних з розпорядженням і управлінням державним, колективним або приватним майном, засобами виробництва та іншого суб'єкта [43, с. 62–63; 42, с. 495].

У частини суб'єктів, як свідчить це дослідження, функції та статус службової особи відсутні. Слід погодитися з думкою, що неможливо дати всебічне і об'єктивне визначення суб'єкта злочину (в частині, що стосується неслужбової особи) без розкриття змісту виробничих і професійних функцій, а також статусу такої особи, які такий суб'єкт виконує під час вчинення злочину [43, с. 80]. Ними є: 1) виробничі функції, в процесі яких відбувається процес виробництва; 2) професійні функції — відносно-постійний вид трудової діяльності, яка передбачає певну сукупність теоретичних знань, практичного досвіду і трудових навичок; 3) коло обов'язків такого працівника регламентується трудовим договором, контрактом, службовою інструкцією або іншими нормативно-відомчими актами [43, с. 62–71].

Ми згодні з позицією В. К. Матвійчука, що поняття «приватна особа» і «службова особа» відноситься до різних систем відліку і їх (ці поняття) не можна порівнювати і протиставляти, а тому методично буде вірним, якщо конкретні системи розглядаються в конкретних умовах (тобто в системі, досліджуваних суспільних відносин) [43, с. 63], а саме, які охороняються ст. 249 КК

України, як це доводиться в указаній статі. Отже повнота поняття «суб'єкт злочину» виявляється в тому, що воно повинно мати повноту об'єму цього поняття (тобто має бути відсутня пустота, відсутність наповнення цього поняття). З цього приводу слід погодитися з позицією В.К. Матвійчука і положень формальної логіки, що при діленні певного поняття, а саме «суб'єкт злочину», сума об'ємів понять — дільників: — «службова», «неслужбова» і «приватна» особа має бути рівною об'єму (обсягу) діленого поняття [43, с. 64]. Таким чином, можна погодитися з таким визначенням приватної особи як «суб'єкт злочину — це фізична осудна особа, якій виповнився до моменту вчинення злочину вік кримінальної відповідальності, яка вчиняє злочин, не маючи функції та статусу службової та неслужбової особи, не знаходиться в трудових відносинах, діє як приватна особа не в інтересах суспільно корисної діяльності» [43, с. 64].

Дещо іншою термінологією користується при визначенні суб'єкта злочину В. Пакутін. Так, для позначення можливих суб'єктів конкретного злочину ним використовується поняття «громадяни», поряд із службовими особами [33, с.28]. Нам здається, що вірну позицію в цьому питанні займає В.К. Матвійчук, який зазначає що «використання терміну «громадянин» в поєднанні з службовими особами, як складових суб'єкта злочину, неправомірно» [35, с. 93]. Дійсно, що таке поєднання можливих суб'єктів окремого складу злочину приводить до відомої логічної помилки, тобто невідповідності членів поділу і їх перерізу, пересіченню, перетину [35, с. 93], а на нашу думку, веде до повного відторгнення їх одного від одного, адже очевидно, що службові особи є також громадянами. Крім того, при такому поєднанні вбачається і друга логічна помилка — неповнота ділення [35, с. 93], що є, на наш погляд, істотною методологічною помилкою. Автори, виходячи з механізму логіки мислення, використовуючи поняття «громадяни», не включають, як можливих суб'єктів злочину, осіб без громадянства, громадян іноземної держави, неслужбових і приватних осіб. Це ще раз підтверджує нашу позицію щодо суб'єкта злочину.

Поділ суб'єктів на загальний та спеціальний, як вірно вказує С.Б. Гавриш, для злочинів проти правосуддя дійсно недостатній, бо не відображає соціального і правового статусу суб'єкта [44, с. 484]. В дійсності це так, оскільки цей термін є певна абстракція, що позбавлена соціального змісту тобто реальності суб'єкта як такого.

Автор вважає, що теоретичне вирішення питання про суб'єкт злочину, передбаченого ст. 249 КК України, повинно перш за все слугувати практиці боротьби з цими злочинами. Розробки в науці кримінального права можуть бути сприйняті практикою лише в тому випадку, якщо в достатній мірі конкретизовані і базуються на реальних умовах життя суспільства, мають правові та соціальні основи кримінального закону.

Таким чином, маючи основні методологічні та теоретичні підходи щодо суб'єкта злочинів в цілому, ми можемо провести дослідження зокрема щодо суб'єкта злочину, передбаченого ст. 249 КК України, незаконне зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом.

Відносно нього в юридичній літературі висловлені різні погляди: 1) К.М. Оробець зазначає, що «суб'єктом незаконного зайняття рибним, звіриним

ним або іншим водним добувним промислом може бути будь-яка фізична осудна особа, яка досягла 16-річного віку, вчинила цей злочин і підлягає кримінальній відповідальності. Якщо повнолітні особи схилили до вчинення незаконного зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом осіб, які завідомо не досягли віку кримінальної відповідальності, вони визнаються виконавцями злочину, а їх дії підлягають додатковій кваліфікації за ст. 304 КК України... Відповідно до положень чинного КК України дії службових осіб, які використовували з метою незаконного зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом своє службове становище повинні кваліфікуватися за сукупністю злочинів — за ст. 249 та за відповідними, якими передбачена відповідальність за злочини у сфері службової діяльності» [45, с. 192]; 2) Є.М. Борисов наполягає на тому, що «по-перше, суб'єктом злочину передбаченого ст. 249 КК України, слід визнавати фізичну осудну особу, яка на момент вчинення злочину досягла 16-річного віку. Особливість розкриття змісту такого підходу щодо визначення суб'єкта злочину, передбаченого цією статтею КК України, дозволяє приєднатися до думки тих науковців, які визнають можливим вчинення незаконного зайняття водним добувним промислом службовою особою. По-друге при визначенні змісту такого елемента складу злочину, передбаченого ст. 249 КК України, як суб'єкт злочину слід неодмінно враховувати так звану «змішаність ознак (властивостей), які вказують на поведінку службової особи (спеціально зобов'язаної особи)». Ці ознаки (властивості) дають підстави стверджувати, що у специфічному кримінально-правовому змісті суб'єкта злочину, передбаченого статтею 249 КК України, ознаки службової особи, яка використовує свою владу чи службове становище для незаконного зайняття водним, добувним промислом, є обов'язковою характеристикою цього елемента. З урахуванням цього підходу обґрунтовується, що зазначені вище дії потребують кваліфікації лише за відповідною частиною ст. 249 КК України без додаткового посилання на статті (частини статті) Особливої частини КК України, що передбачають відповідальність за злочини у сфері службової діяльності. По-третє, ... обґрунтовується недоцільність визнання певних осіб службовими, які, зокрема: а) виконують певну роботу, пов'язану з використанням (обслуговуванням) транспортних засобів, на яких здійснюється незаконний водний промисел, і беруть безпосередню участь у такому промислі; б) використовують при здійсненні такого промислу автоматичну зброю, вибухові пристрої, а також спеціальні устаткування, механізми, прилади, що здатні проводити електричний струм, виділяти отруйні або ядовиті речовини тощо; в) систематично вчиняють описані у ст. 249 КК України дії (незалежно від того, чи були вони раніше судимі за нього чи ні); г) власною поведінкою або за збігом певних обставин створили умови для заподіяння істотної шкоди в результаті незаконного зайняття водним добувним промислом» [46, с. 111–112]; 3) В. А. Клименко та О. О. Дудоров запевняють, що суб'єкт цього злочину — загальний [47, с. 348; 48, с. 770]. Зокрема, О.О. Дудоров зазначає, що «дії службових осіб, які незаконно використовували з метою зайняття водним промислом транспортні засоби, що перебували в їх розпорядженні, мають кваліфікуватися додатково як зловживання службовим становищем,

якщо цими діями заподіяно істотної шкоди або тяжких наслідків (статті 364, 364-1, 423). Якщо у злочинну угоду з браконьєрами вступають службові особи органів охорони природи або останні самостійно вчиняють незаконне зайняття водним, добувним промислом, вони повинні нести відповідальність не лише за злочин, передбачений ст. 249 КК України, а й за відповідний злочин у сфері службової діяльності» [48, с. 770]; 4) М.М. Панько переконаний, що суб'єктом цього злочину є фізична осудна особа, яка досягла 16-річного віку [49, с. 530]; 5) С.Б. Гавриш наполягає на тому, що суб'єктом цього злочину, є будь-яка особа, яка досягла 16 років [50, с. 283]; 6) автори Науково-практичного коментаря під редакцією Потебенька М.О. та Гончаренка В.Г. зазначають, що «під суб'єктом цього злочину розуміють осіб, що досягли 16-річного віку. Ними можуть бути громадяни України, громадяни іноземних держав, особи без громадянства» [51, с. 445]; 7) В.С. Плугатир, О.В. Кришевич указують на те, що суб'єкт цього злочину «загальний, тобто фізична осудна особа, яка досягла 16-річного віку. Це можуть бути громадяни України, громадяни іноземних держав та особи без громадянства. Дії службових осіб, які з метою незаконного зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом незаконно використовували своє службове становище кваліфікується за сукупністю злочинів — за ст. 249 КК України та відповідною статтею, що передбачає відповідальність за злочини у сфері службової діяльності ... Особою, раніше судимою за злочин, передбачений аналізованою статтею, визнається особа, яку вже було засуджено за цей злочин і судимість з якої не знята і не погашена в установленому законом порядку (див. коментар до ст. 33 КК України)» [52, с. 569]; 8) Н.О. Лопашенко визначає, що суб'єктом злочину передбаченого статтею 256 КК РФ незаконне добування водних тварин і рослин є будь-яка особа, яка досягла 16 років [53, с. 189]; 9) Ю.О. Тимошенко наполягає на тому, що суб'єкт злочину передбачений ст. 256 КК РФ, є осудна фізична особа, яка досягла 16-річного віку [54, с. 322]; 10) В.К. Матвійчук запевняє, що суб'єктом цього злочину може бути фізична осудна неслужбова, приватна особа (громадянин України, особа без громадянства чи громадянин іноземної держави), якій до моменту вчинення злочину виповнилося 16 років [35, с. 312].

Аналіз існуючих поглядів на суб'єкт злочину, передбаченого ст. 249 КК України, дає можливість виокремити позитивні та негативні з них положення. Так до позитивних положень слід віднести наступне, що суб'єктом цього злочину: 1) є фізична осудна, приватна, неслужбова особа; 2) можуть бути громадяни України, особи без громадянства чи громадяни іноземної держави; 3) можуть бути особи, яким до моменту вчинення злочину виповнилося 16 років; 4) може бути особа, раніше судима за злочин передбачений ст. 249 КК України (судимість якої не знята і не погашена в установленому законом порядку); 5) що, якщо повнолітні особи схилили до вчинення незаконного зайняття рибним, звіриним або іншим водним промислом особу, яка завідомо не досягла віку кримінальної відповідальності, то вони визнаються виконавцями злочину, і їх діяння підлягають додатковій кваліфікації за ст. 304 КК України; 6) дії службових осіб, які з метою незаконного зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом незаконно використовували своє службо-

ве становище кваліфікуються за сукупністю злочинів (ст. 249 КК України та відповідна стаття, що передбачає відповідальність за злочин у сфері службової діяльності).

Стосовно негативних положень, до них можна віднести наступне: 1) термін «загальний» для позначення суб'єкта злочину, передбаченого ст. 249 КК України, невдалий, оскільки він не відображає соціального і правового статусу суб'єкта; 2) використання для позначення суб'єкта зазначеного злочину словосполучення «будь-яка особа, яка досягла 16-річного віку» є необґрунтованим, оскільки під таке визначення може підпадати як фізична, так і юридична чи службова особи; 3) слід заперечити висловлюванню К.М. Оробець, що визнання суб'єктом злочину юридичної особи, зокрема, у злочинах проти навколишнього природного середовища є недоцільним, оскільки це призведе до зміни доктрини та породить трансформацію значної частини інститутів кримінального права [45, с. 175].

Наша позиція знаходить підтримку у міжнародних документах починаючи з 1920-х років, зокрема, резолюціях міжнародних конгресів з кримінального права, рішеннях Європейського комітету з проблем злочинності Ради Європи та конгресу ООН з попередження злочинності і поведження правопорушниками тощо, що містять рекомендації визнавати юридичних осіб відповідальними за злочини, у першу чергу екологічні та деякі інші [55, с. 8–9]. Аргументація щодо заперечення суб'єкта злочину юридичної особи, що «потрібно буде змінювати традиційне уявлення про вину, причинний зв'язок, співучасть, обставини, що виключають злочинність діяння, а також пом'якшують та обтяжують покарання, та низку інших» [56, с. 72; 45, с. 176–177], не отримала підтримки, оскільки внесення змін і доповнень КК України розділом XIV — 1 «Заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб» спростувало б таке побоювання [18]; 4) слід сумніватися в твердженні Є.М. Борисова щодо «змішаності ознак (властивостей), які вказують на поведінку службової особи (спеціально зобов'язаної особи та фізичної особи): те, що з урахуванням цього підходу обґрунтовується, що зазначені дії потребують кваліфікації лише за відповідною частиною ст. 249 КК України без додаткового посилання на статті (частини статті) Особливої частини КК, що передбачають відповідальність за злочини у сфері службової діяльності [55, с. 99]. Окреслена проблема певною мірою відображена в зарубіжних кодексах і джерелах (КК Республіки Польща [56], КК Республіки Болгарія [57], КК Швеції [58], КК Японії [59], КК Норвегії [60], КК Іспанії [61]), вивчення яких триває. Результати опрацювання зарубіжних джерел з даного питання можуть бути корисними для правозастосовної практики вітчизняного законодавства.

Висновки. На підставі проведеного дослідження можна дійти до наступного, що: 1) визначення суб'єкта злочину в існуючих публікаціях — поверхові та неповні; 2) таке становище дає нам підстави запропонувати наступне визначення суб'єкта злочину, передбаченого ст. 249 КК України — «суб'єктом злочину незаконне зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом за ч. 1, 2 ст. 249 КК України (за виключенням ознаки «ті самі діяння якщо вони вчинені особою раніше судимою за злочин передбачений цією статтею»)»

є фізична осудна, неслужбова, приватна особа (громадянин України, особа без громадянства, громадянин іноземної держави), якій до моменту вчинення злочину виповнилось 16 років. Щодо вчинення злочину особою, раніше судимою за злочин, передбачений ст. 249 КК України, то таким суб'єктом, є фізична осудна особа, яка вчинила новий тотожний злочин в період, коли вона вважається такою, що має судимість за раніше вчинений злочин. Щодо дій службових осіб, які з метою незаконного зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом незаконно використовували своє службове становище, то їх дії слід кваліфікувати за сукупністю злочинів за ст. 249 та відповідною статтею, що передбачає відповідальність за зловживання службовим становищем, якщо цими діями заподіяно істотної шкоди або тяжких наслідків (статті 364, 364-1,423)».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. *Абдуразаков С.А.* Суб'єкт преступления по Уголовному кодексу Узбекской ССР / С.А. Абдуразаков Г.А. Ахмедов // Вопросы совершенствования законодательства Узбекской ССР / [ред. кол. Г.А. Ахмедов и др.]. — Ташкент, 1970. — С. 137—147.

2. *Абшилава Г.В.* Некоторые особенности производства допроса с участием переводчика / Г.В. Абшилава // Российский следователь. — 2004. — № 10. — С. 18—20.

3. *Бородин С.В.* К вопросу совершенствования законодательства об уголовной ответственности несовершеннолетних / С.В. Бородин, Н.А. Носков // Современные тенденции развития уголовной политики и уголовного законодательства. — М., 1994. — С. 57—59.

4. *Владимиров В.А.* Суб'єкт преступления по советскому уголовному праву : Лекция / В.А. Владимиров, Г.А. Левицкий. — М. : МООН РСФСР, 1964. — 59 с.

5. *Наумов А.В.* Предприятие на скамье подсудимых / А.В. Наумов // Советская юстиция. 1992. — № 17—18. — С. 3—4.

6. *Орлов В.С.* Суб'єкт преступления по советскому уголовному праву / В.С. Орлов. — М. : Госюриздат, 1958. — 260 с.

7. *Орымбаев В.С.* Специальные субъекты преступления / Р. Орымбаев ; отв. ред. Г.И. Баймурзин. — Алма-Ата : Наука Каз. ССР, 1977. — 152 с.

8. *Павлов В.Г.* Суб'єкт преступления / В.Г. Павлов. — СПб : Юридический центр Пресс, 2001. — 318 с.

9. *Розенко В.І.* Суб'єкт злочину / В.І. Розенко, В.К. Матвійчук // Лекція. — К. : Українська академія внутрішніх справ, 2004. — 36 с.

10. *Светлов А.Я.* Ответственность за должностные преступления / А.Я. Светлов. — К. : Наукова думка, 1978. — 304 с.

11. *Протченко Б.А.* Понятие неменяемости в советском уголовном праве / Б.А. Протченко // Изд. Вузов Правоведение. — 1987. — С. 82—86.

12. *Тацій В.Я.* Суб'єкт злочину / В.Я. Тацій // Кримінальне право України. Загальна частина : Підруч. для студ. юрид. спец. вищ. закл. освіти /

[М.І. Бажанов, Ю.В. Баулін, В.І. Борисов та ін]; за ред. М.І. Бажанова, В.В. Сташиса, В.Я. Тація. — К. — Х., — 2001. — С. 130—141.

13. *Устименко В.В.* Суб'єкт преступления (понятие и виды) : Учеб. пособие / В.В. Устименко. — Х. : Харьк. юрид. ин.-т, 1989. — 140 с.

14. Полный курс уголовного права : В 5 т. / Под ред. докт. юрид. наук, проф., засл. деятеля науки РФ А. И. Коробеева. — СПб. : Р. Асланов, Юридический центр Пресс, 2008. — Т. 1 : Преступление и наказание. — 2008. — 1133 с.

15. Кримінальне право України. Загальна частина : Практикум [навч. посібник] / Костенко О.М., Козаченко І.П., Матвійчук В.К. та ін. ; за заг. ред. В.К. Матвійчука. — К. : КНТ, 2006. — 432 с.

16. *Шем'яков О.П.* Суб'єкт злочину / О.П. Шем'яков // Кримінальне право України (Загальна частина) / Хохлова І.В., Шем'яков О.П. : [навч. посібник] — К. : Центр навчальної літератури, 2006. — С. 86—95.

17. Кримінальна відповідальність юридичних осіб в Україні : pro et contra Юридична газета. № 24, 12 травня. — 2013. — 1.4 — 9.

18. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 р. // Відомості Верховної Ради України. — 2001. — № 25—26. — Ст. 131.

19. *Шабалин В.А.* Методологические вопросы правоуказания. В связи с теорией и практикой социалистического управления / В.А. Шабалин. — Саратов : Саратов. ун-т, 1972. — 226 с.

20. Большая Советская Энциклопедия: В 30 т. — Т. 9 / [гл. ред. А.М. Прохоров]. — 3-е изд. — М. : Сов. Энциклопедия, 1970: ЕВКЛИД-ИБСЕН. — 1972. — 986 с.

21. Философский энциклопедический словарь / [гл. ред. : Л.Ф. Ильичев, П.Н. Федосеев, С.М. Ковалев, В.Г. Панов]. — М. : Сов. Энциклопедия, 1983. — 840 с.

22. *Шишов О.Ф.* Становление и развитие науки уголовного права в СССР: Пробл. Общей части : Учеб. пособие (1915—1936 гг.) / О.Ф. Шишов : науч. ред. В.А. Владимирова. — М. : Б.и., 1981. — Вып. 1 : 917—1920 гг. — 1981. — 85 с.

23. *Кант И.* Сочинение в шести томах. — Т. 4. — ч. 2 / И. Кант. — М., 1965. — С. 120—137.

24. *Гегель Г.В.Ф.* Философия права / Г. В. Ф Гегель. — М. : Мысль, 199. — 524 с.

25. *Фейербах А.* Уголовное право / А. Фейербах. — СПб. : Медицинская тип.; тип. Гос. комерц-коллегии; тип. Имп. воспит. дома, 1810. — 616 с.

26. *Пионтковский А.А.* Уголовно-правовые воззрения И. Канта, А. Фейербаха, И. Фихте / А.А. Пионтковский. — М. : Профобразование, 1971. — 112 с.

27. *Красиков Ю.А.* Доктрина русского уголовного права : источники и тенденции развития / Ю.А. Красиков // Современные тенденции развития уголовной политики и уголовного законодательства : тез. докл. науч. конф., (г. Москва, 27—28 января 1994 г.) / Под. ред. С.В. Бородина и др. — М., 1994. — С. 34—36.

28. *Брайнин Я.М.* Уголовная ответственность и ее основания в советском уголовном праве / Я.М. Браинин. — М. : Госюриздат, 1963. — 281 с.

29. *Трайнин А.Н.* Общее учение о составе преступления / А.Н. Трайнин. — М. : Госюриздат, 1957. — 191 с.

30. Советское уголовное право. Часть Общая : Учеб. пособие / [Н.С. Алексеев, Н. А. Беляев, Н.П. Грабовская, С.А. Домахин, И.И. Карпец, Н.С. Лейкина и др.] — Л. : ЛГУ, 1960. — 587 с.

31. *Пионтковский А.А.* Преступление в области природных богатств / А.А. Пионтковский // Курс советского уголовного права : В 6 т. / [редкол. : А.А. Пионтковский и др.] — М. : 1971. — Т. 5. — С. 513–544.

32. *Писарев А.* Правовая охрана и защита лесов / А. Писарев // Советская юстиция, 1982 — С. 7–10.

33. *Пакутин В.Д.* Ответственность за незаконную порубку леса / В.Д. Пакутин // Социалистическая законность — 1978. — № 11. — С. 40–42.

34. *Баулін Ю.В.* Злочини у сфер обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інші злочини проти здоров'я населення / Ю.В. Баулін // Кримінальний кодекс України : науково-практичний коментар / [Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, С.Б. Гавриш та ін.]; за заг. ред. В.В. Сташиса, В.Я. Тація. — К., 2003. — С. 830–899.

35. *Матвійчук В.К.* Теоретичні та практичні проблеми кримінально-правової охорони навколишнього природного середовища : Монографія / В.К. Матвійчук. — К. : Національна академія управління, 2011. — 368 с.

36. *Ожегов С.И.* Словарь русского языка: ок. 5700слов / [Ожегов С.И. ; под. ред. чл.-корр. АН СССР Н.Ю. Шведовой]. — 19 изд., испр. — М. : Рус. яз., 1987. — 846 с.

37. *Даль В.Д.* Толковый словарь живого великорусского языка : В 4 т. / В.И. Даль. — М. : Государственное издательство иностр. и национальных словарей, 1955. — Т. 4. — 1956. — 583 с.

38. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / [уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел]. — К. ; Ірпінь : Перун, 2005. — 1728 с.

39. *Матвейчук В.К.* Уголовно-правовая борьба органов внутренних дел с преступным загрязнением водных объектов : Учеб. пособие / В.К. Матвейчук. — К. : НИ и РИО Украинской академии внутренних дел, 1992. — 79 с.

40. *Попов М.И.* Злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язані з наданням публічних послуг / М.І. Попов, С.О. Харитонов // Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар : У 2 т. — т. 2 : Особлива частина / За заг. ред. В.Я. Тація, В.П. Пшонки, В.І. Борисова, В.І. Тютюгіна. — 5-те вид. допов. — Х. : Право, 2013, / Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, В.І. Тютюгін та ін. — 2013. — С. 782–840.

41. *Здравомыслов Б.В.* Должностные преступления. Понятие и квалификация / Б.В. Здравомыслов. — М. : Юрид. лит., 1975. — 168 с.

42. *Мельник М.І.* Злочини у сфері службової діяльності / М.І. Мельник // Кримінальне право України. Особлива частина : Підруч. / [Ю.В. Александров, О.О. Дудоров, В.А. Клименко та ін.]; за ред. М.І. Мельника, В.А. Клименка. — К., 2004. — С. 491–513.

43. *Матвейчук В.К.* Уточнение понятия субъекта экологических преступлений на современном этапе развития общества и государства / В.К. Матвейчук //

Проблеми боротьби зі злочинністю в Україні: тези доповідей і повідомлень респ. наук. конф. / АН України. Інститут держави і права ім. В.М. Корецького. — К., 1992. — С. 62—64.

44. *Гавриш С.Б.* Уголовно-правовая охрана природной среды Украины. Проблемы теории и развития законодательства / С.Б. Гавриш. — Харьков : Основа, 1994. — 640 с.

45. *Оронець К.М.* Кримінальна відповідальність за незаконне зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом : [монографія] / К.М. Оронець. — Х. : Право, 2014. — 256 с.

46. *Борисов Є.М.* Незаконне зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом : Кримінально-правова характеристика : дисертація на здобуття наукового ступеня канд. юрид. наук за спец. 12.00.08 — кримінальне право та кримінологія ; кримінально-виконавче право / Є.М. Борисов. — Одеса : Одеський національний ун-т імені І.І. Мечникова, 2013. — 174 с.

47. *Клименко В.А.* Злочини проти довкілля / В.А. Клименко // Кримінальне право України, Особлива частина : підручник (Ю.В. Александров, О.О. Дудоров, В.А. Клименко та ін.) — Вид. 2—ге, переробл. та допов. ; за ред. М.І. Мельника, В.А. Клименка. — К. : Атіка, 2008. — С. 301—353.

48. *Дудоров О.О.* Злочини проти довкілля / О.О. Дудоров // Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України ; За ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. — К. : Юридична думка, 2012. — С. 720—782.

49. *Панько М.М.* Преступления против окружающей среды / М.М. Панько // Уголовный кодекс Украины. Комментарий : Под. ред. Ю. А. Кармазина и Е.Л. Стрельцова. — Харьков, ООО «Одиссей», 2001. — С. 496 — 541.

50. *Гавриш С.Б.* Злочини проти довкілля / С.Б. Гавриш // Кримінальне право України, Особлива частина : підручник (Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, В.І. Тютюгін та ін.) — за ред. проф. В.Я. Тація, В.І. Борисова, В.І. Тютюгіна. — 5-те вид., переробл. та допов. ; Х. : Право, 2015. — С. 266 — 284.

51. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України ; за заг. ред. М.О. Потєбенька, В.Г. Гончаренка. — К. : Форум, 2001. У 2 ч. Ч. 2. — 944 с.

52. *Плугатир В.С.* Злочини проти довкілля / В.С. Плугатир, О.В. Кришевич // Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України / Д.С. Азаров, В.К. Гришук, А.В. Савченко [та ін.] ; за заг. ред. О.М. Джузи, А.В. Савченко, В. В. Чернея. — К. : Юрінком Інтер, 2016. — С. 530—578.

53. *Лопашенко Н.А.* Экологические преступления : Комментарий к гл. 26 УК РФ / Н.А. Лопашенко. — СПб. : Изд-во «Юридический центр Пресс», 2002. — 802 с.

54. *Тимошенко Ю.А.* Преступления в области охраны водных биологических ресурсов и животного мира (стст. 256—259 УК РФ) / Ю.А. Тимошенко // Энциклопедия уголовного права Т. 23. Экологические преступления интересов службы в коммерческих и иных организациях. — СПб. : Издание профессора Малинина, ГКА. — 2013. — С. 270—430.

55. *Михайлов О.О.* Основні риси інституту кримінальної відповідальності юридичних осіб у країнах континентальної правової сім'ї [текст] / О.О. Михайлов // Адвокат. — 2008. — № 1. — С. 5—12.

56. The Polish Penal Code / edited by candidate of law, assistant professor A.I. Lukashov, and Dj, prof. N.F. Kuznetsova introduction by candidate of law, assistant professor A.I. Lukashov and candidate of law E.A. Sarkisova, translated from Polish by D.A. Barilovitch. — St Petersburg : «Yuridicheskyy Centei Press», 2001. — 234 p.

57. The Bulgarian Penal Code / edited by candidate of Law, assistant professor A.I. Lukashov; introduction by Y.I. Aidarov. — St. Petersburg : «Yuridicheskyy Center — Press», 2001. — 298 p.

58. The Swiss Penal Code / Preface by a member of the Council of Federation the Federal Assembly of the RF. N. Volkov; edited, translated from German, and introduction by Candidate of Law A.V. Serebrennikova. — St Petersburg : «Yuridicheskyy Center — Press», 2002. — 366 p.

59. THE JAPANESE PENAL CODE / Edited and introduction by Doctor of Law, prof. A.I. Korobeev. — St Petersburg : «Yuridicheskyy Center — Press», 2002. — 226 p.

60. Criminal Legislation of Norway / Edited and introductory article by Doctor of Law, professor Yn. V. Golik; translated from Norwegian A.V. Zhmenya. — St. Petersburg : «Yuridicheskyy Center — Press», 2002. — 366 p.

61. Ley Orgánica 10/1995, de 23 de noviembre, del Código Penal del Reino de España (Esta revisión vigente desde 01 de Julio de 2015) [Электронний ресурс]. — Режим доступу : http://noticias.juridicas.com/base_datos/Penal/lo10-1995.html. — Заголовок з екрану.

REFERENCES

1. *Abdurazakov S.A.* Subekt prestuplenija po Uголовnomu kodeksu Uzbekskoj SSR/ S.A. Abdurazakov G.A. Ahmedov // *Voprosy sovershenstvovaniya zakonodatel'stva Uzbekskoj SSR* / [red. kol. G. A. Ahmedov i dr.]. — Tashkent, 1970. — S. 137–147.

2. *Abshilava G.V.* Nekotorye osobennosti proizvodstva doprosa s uchastiem perevodchika / G.V. Abshilava // *Rossijskij sledovatel'*. — 2004. — № 10. — S. 18–20.

3. *Borodin S.V.* K voprosu sovershenstvovaniya zakonodatel'stva ob uголовnoj otvetstvennosti nesovershennoletnih / S.V. Borodin, N.A. Noskov // *Sovremennye tendencii razvitiya uголовnoj politiki i uголовnogo zakonodatel'stva*. — M., 1994. — S. 57–59.

4. *Vladimirov V.A.* Subekt prestuplenija po sovetскому uголовnomu pravu : Lekcija / V.A. Vladimirov, G.A. Levickij. — M. : MOOP RSFSR, 1964. — 59 s.

5. *Naumov A.V.* Predpriyatie na skam'e podsudimyh / A.V. Naumov // *Sovetskaja justiciya*. 1992. — № 17–18. — S. 3–4.

6. *Orlov V.S.* Subekt prestuplenija po sovetскому uголовnomu pravu / V.S. Orlov. — M. : Gosjurizdat, 1958. — 260 s.

7. *Orymbaev V.S.* Special'nye subekty prestuplenija / R. Orymbaev ; otv. red. G.I. Bajmurzin. — Alma-Ata : Nauka Kaz. SSR, 1977. — 152 s.

8. *Pavlov V.G.* Subekt prestuplenija / V.G. Pavlov. — SPb : Juridicheskij centr Press, 2001. — 318 s.

9. *Rozenko V.I.* Subiekt zlochynu / V.I. Rozenko, V.K. Matviichuk // *Lektsiia*. — K. : Ukrainska akademiia vnutrishnikh sprav, 2004. — 36 s.

10. *Svetlov A.Ja.* Otvetstvennost' za dolzhnostnye prestuplenija / A.Ja. Svetlov. — K. : Naukova dumka, 1978. — 304 s.

11. *Protchenko B.A.* Ponjatje nevmenjaemosti v sovet'skom ugovnomn prave / B.A. Protchenko // Izd. Vuzov Pravovedenie. — 1987. — S. 82—86.
12. *Tatsii V.Ya.* Subiekt zlochynu / V.Ya. Tatsii // Kryminalne pravo Ukrainy. Zahalna chastyna : Pidruch. dlja stud. yuryd. spets. vyshch. zakl. osvity / [M.I. Bazhanov, Yu.V. Baulin, V.I. Borysov ta in]; za red. M.I. Bazhanova, V.V. Stashysa, V.Ya. Tatsiia. — K. — Kh., — 2001. — S. 130—141.
13. *Ustimenko V.V.* Subekt prestuplenija (ponjatje i vidy) : Ucheb. posobie / V.V. Ustimenko. — H. : Har'k. jurid. in-t, 1989. — 140 s.
14. Polnyj kurs ugovnogo prava : V 5 t. / Pod red. dokt. jurid. nauk, prof., zasl. dejatelja nauki RF A. I. Korobeeva. — SPb. : R. Aslanov, Juridicheskij centr Press, 2008. — T. 1 : Prestuplenie i nakazanie. — 2008. — 1133 s.
15. Kryminalne pravo Ukrainy. Zahalna chastyna : Praktykum [navch. posibnyk] / Kostenko O. M., Kozachenko I. P., Matviichuk V. K. ta in. ; za zah. red. V. K. Matvii-chuka. — K. : KNT, 2006. — 432 s.
16. *Shemiakov O.P.* Subiekt zlochynu / O.P. Shemiakov // Kryminalne pravo Ukrainy (Zahalna chastyna) / Khokhlova I.V., Shemiakov O.P. : [navch. posibnyk] — K. : Tsentri navchalnoi literatury, 2006. — S. 86—95.
17. Kryminalna vidpovidalnist yurydychnykh osib v Ukraini : pro et contra Yurydychna hazeta. № 24, 12 travnia. — 2013. — 1.4 — 9.
18. Kryminalnyi kodeks Ukrainy vid 5 kvitnia 2001 r. // Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. — 2001. — № 25—26. — St. 131.
19. *Shabalin V.A.* Metodologicheskie voprosy pravovedenija. V svjazi s teoriej i praktikoj socialisticheskogo upravlenija / V.A. Shabalin. — Saratov : Sarat. un-t, 1972. — 226 s.
20. Bol'shaja Sovetskaja Jenciklopedija: V 30 t. — T. 9 / [gl. red. A.M. Prohorov]. — 3-e izd. — M. : Sov. Jenciklopedija, 1970: EVKLID-IBSEN. — 1972. — 986 s.
21. Filosofskij jenciklopedicheskij slovar' / [gl. red. : L.F. Il'ichev, P.N. Fedoseev, S.M. Kovalev, V.G. Panov]. — M. : Sov. Jenciklopedija, 1983. — 840 s.
22. *Shishov O.F.* Stanovlenie i razvitie nauki ugovnogo prava v SSSR: Probl. Obshhej chasti : Ucheb. posobie (1915 — 1936 gg.) / O.F. Shishov : nauch. red. V.A. Vladimirova. — M. : B.i., 1981. — Vyp. 1 : 917—1920gg. — 1981. — 85 s.
23. *Kant I.* Sochinenie v shesti tomah. — T. 4. — ch. 2 / I. Kant. — M., 1965. — S. 120—137.
24. *Gegel' G.V.F.* Filosofija prava / G.V.F. Gegel'. — M. : Mysl', 199. — 524 s.
25. *Fejrbah A.* Ugolovnoe pravo / A. Fejrbah. — SPb. : Medicinskaja tip.; tip. Gos. komerc-kollegii; tip. Imp. vospit. doma, 1810. — 616 s.
26. *Piontkovskij A.A.* Ugolovno-pravovye vozzrenija I. Kanta, A. Fejrbaha, I. Fihte / A.A. Piontkovskij. — M. : Profobrazovanie, 1971. — 112 s.
27. *Krasikov Ju.A.* Doktrina russkogo ugovnogo prava : istochniki i tendencii razvitija / Ju.A. Krasikov // Sovremennye tendencii razvitija ugovnoj politiki i ugovnogo zakonodatel'stva : tez. dokl. nauch. konf., (g. Moskva, 27—28 janvarja 1994 g.) / Pod. red. S. V. Borodina i dr. — M., 1994. — S. 34—36.
28. *Brajnin Ja.M.* Ugolovnaja otvetstvennost' i ee osnovanija v sovet'skom ugovnomn prave / Ja.M. Brajnin. — M. : Gosjurizdat, 1963. — 281 s.
29. *Trajnin A.N.* Obshhee uchenie o sostave prestuplenija / A.N. Trajnin. — M. : Gosjurizdat, 1957. — 191 s.
30. Sovetskoe ugovnoe pravo. Chast' Obshhaja : Ucheb. posobie / [N.S. Alekseev, N.A. Beljaev, N.P. Grabovskaja, S.A. Domahin, I.I. Karpec, N.S. Lejkina i dr.] — L. : LGU, 1960. — 587 s.

31. Piontkovskij A.A. Prestuplenie v oblasti prirodnyh bogatstv / A.A. Piontkovskij // Kurs sovetskogo ugovolnogo prava : V 6 t. / [redkol. : A.A. Piontkovskij i dr.] — M. : 1971. — T. 5. — S. 513—544.

32. *Pisarev A.* Pravovaja ohrana i zashhita lesov / A. Pisarev // Sovetskaja justicija, 1982 — S. 7—10.

33. *Pakutin V.D.* Otvetstvennost' za nezakonnuju porubku lesa / V.D. Pakutin // Socialisticheskaja zakonnost' — 1978. — № 11. — S. 40—42.

34. *Baulin Yu.V.* Zlochyny u sfer obihu narkotychnykh zasobiv, psykhotropnykh rehovyn, yikh analohiv abo prekursoriv ta inshi zlochyny proty zdorovia naselennia / Yu.V. Baulin // Kryminalnyi kodeks Ukrainy : naukovo-praktychnyi komentar / [Yu.V. Baulin, V.I. Borysov, S.B. Havrysh ta in.]; za zah. red. V.V. Stashysa, V.Ya. Tatsiia. — K., 2003. — S. 830—899.

35. *Matviichuk V.K.* Teoretychni ta praktychni problemy kryminalno-pravovoi okhorony navkolyshnoho pryrodnoho seredovyscha : Monohrafiia / V.K. Matviichuk. — K. : Natsionalna akademiia upravlinnia, 2011. — 368 s.

36. *Ozhegov S.I.* Slovar' russkogo jazyka: ok. 5700slov / [Ozhegov S.I. ; pod. red. chl.-korr. AN SSSR N. Ju. Shvedovoj]. — 19 izd., ispr. — M. : Rus. jaz., 1987. — 846 s.

37. *Dal' V.D.* Tolkovyj slovar' zhivogo velikoruskogo jazika : V 4 t. / V.I. Dal'. — M. : Gosudarstvennoe izdatel'stvo innostr. i nacional'nyh slovarej, 1955. — T. 4. — 1956. — 583 s.

38. Velykyi tlumachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy (z dod. i dopov.) / [uklad. i holov. red. V.T. Busel]. — K. ; Irpin : Perun, 2005. — 1728 s.

39. *Matvejchuk V.K.* Ugolovno-pravovaja bor'ba organov vnutrennih del s prestupnym zagryzneniem vodnyh obektov : Ucheb. posobie / V.K. Matvejchuk. — K. : NI i RIO Ukrainskoj akademii vnutrennih del, 1992. — 79 s.

40. *Popov M.Y.* Zlochyny u sferi sluzhbovoi diialnosti ta profesiinoi diialnosti, poviazani z nadanniam publicznykh posluh / M.I. Popov, S.O. Kharytonov // Kryminalnyi kodeks Ukrainy. Naukovo-praktychnyi komentar : U 2 t. — t. 2 : Osoblyva chastyna / Za zah. red. V.Ya. Tatsiia, V.P. Pshonky, V.I. Borysova, V.I. Tiutiuhina. — 5-te vyd. dopov. — Kh. : Pravo, 2013. / Yu.V. Baulin, V.I. Borysov, V.I. Tiutiuhin ta in. — 2013. — S. 782—840.

41. *Zdravomyslov B.V.* Dolzhnostnye prestuplenija. Ponjatie i kvalifikacija / B.V. Zdravomyslov. — M. : Jurid. lit., 1975. — 168 s.

42. *Melnyk M.I.* Zlochyny u sferi sluzhbovoi diialnosti / M.I. Melnyk // Kryminalne pravo Ukrainy. Osoblyva chastyna : Pidruch. / [Yu.V. Aleksandrov, O.O. Dudorov, V.A. Klymenko ta in.]; za red. M.I. Melnyka, V.A. Klymenka. — K., 2004. — S. 491—513.

43. *Matvejchuk V.K.* Utochnenie ponjatija subekta jekologicheskikh prestuplenij na sovremennom jetape razvitija obshhestva i gosudarstva / V.K. Matvejchuk // Problemy borotby zi zlochnnistiu v Ukraini: tezy dopovidei i povidomlen resp. nauk. konf. / AN Ukrainy. Instytut derzhavy i prava im. V.M. Koretskoho. — K., 1992. — S. 62—64.

44. *Gavrysh S.B.* Ugolovno-pravovaja ohrana prirodnoj srody Ukrainy. Problemy teorii i razvitija zakonodatel'stva / S.B. Gavrysh. — Har'kov : Osnova, 1994. — 640 s.

45. *Orobets K.M.* Kryminalna vidpovidalnist za nezakonne zainiattia rybnym, zvirynym abo inshym vodnym dobuvnym promyslom : [monohrafiia] / K.M. Orobets. — Kh. : Pravo, 2014. — 256 s.

46. *Borysov Ye.M.* Nezakonno zainiattia rybnym, zvirynym abo inshym vodnym dobuvnym promyslom : Kryminalno-pravova kharakterystyka : dysertatsiia na zdobuttia naukovoho stupenia kand. yuryd. nauk za spets. 12.00.08 — kryminalne pravo ta kryminolohiia ; kryminalno-vykonavche pravo / Ye.M. Borysov. — Odesa : Odeskyi natsionalnyi un-t imeni I.I. Mechnykova, 2013. — 174 s.

47. *Klymenko V.A.* Zlochyny proty dovkillia / V.A. Klymenko // Kryminalne pravo Ukrainy, Osoblyva chastyna : pidruchnyk (Yu.V. Aleksandrov, O.O. Dudorov, V.A. Klymenko ta in.) – Vyd. 2-he, pererobl. ta dopov. ; za red. M.I. Melnyka, V.A. Klymenka. – K. : Atika, 2008. – S. 301–353.

48. *Dudorov O.O.* Zlochyny proty dovkillia / O.O. Dudorov // Naukovo-praktychnyi komentar Kryminalnogo kodeksu Ukrainy ; Za red. M.I. Melnyka, M.I. Khavroniuka. – K. : Yurydychna dumka, 2012. – S. 720–782.

49. *Pan'ko M.M.* Prestuplenija protiv okruzhajushhej srody / M.M. Pan'ko // Ugolovnyj kodeks Ukrainy. Kommentarij : Pod. red. Ju.A. Karmazina i E.L. Strel'cova. – Har'kov, OOO «Odissej», 2001. – S. 496–541.

50. *Havrysh S.B.* Zlochyny proty dovkillia / S.B. Havrysh // Kryminalne pravo Ukrainy, Osoblyva chastyna : pidruchnyk (Yu.V. Baulin, V.I. Borysov, V.I. Tiutiuhin ta in.) – za red. prof. V.Ya. Tatsiia, V.I. Borysova, V.I. Tiutiuhina. – 5-te vyd., pererobl. ta dopov. ; Kh. : Pravo, 2015. – S. 266–284.

51. Naukovo praktychnyi komentar do Kryminalnogo kodeksu Ukrainy ; za zah. red. M.O. Potebko, V.H. Honcharenka. – K. : Forum, 2001. U 2ch. Ch. 2. – 944 s.

52. *Pluhatyv V.S.* Zlochyny proty dovkillia / V.S. Pluhatyv, O.V. Kryshevych // Naukovo praktychnyi komentar do Kryminalnogo kodeksu Ukrainy / D.S. Azarov, V.K. Hryshchuk, A.V. Savchenko [ta in] ; za zah. red. O.M. Dzhuzhy, A.V. Savchenko, V.V. Chernieia. – K. : Yurinkom Inter, 2016. – S. 530–578.

53. *Lopashenko N.A.* Jekologicheskie prestuplenija : Kommentarij k gl. 26 UK RF / N.A. Lopashenko. – Spb. : Izd-vo «Juridicheskij centr Press», 2002. – 802 s.

54. *Timoshenko Ju.A.* Prestuplenija v oblasti ohrany vodnyh biologicheskikh resursov i zhivotnogo mira (stst. 256–259 UK RF) / Ju.A. Timoshenko // Jenciklopedija ugolovnogo prava T. 23. Jekologicheskie prestuplenija interesov sluzhby v kommercheskikh i inyh organizacijah. – SPb. : Izdanie professora Malinina, GKA. – 2013. – S. 270 – 430.

55. *Mykhailov O.O.* Osnovni rysy instytutu kryminalnoi vidpovidalnosti yurydychnykh osib u krainakh kontynentalnoi pravovoi simi [tekst] / O.O. Mykhailov // Advokat. – 2008. – № 1. – S. 5–12.

56. The Polish Penal Code / edited by candidate of law, assistant professor A.I. Lukashov, and Dj, prof. N.F. Kuznetsova introduction by candidate of law, assistant professor A.I. Lukashov and candidate of law E.A. Sarkisova, translated from Polish by D.A. Barilovitch. – St Petersburg «Yundicheskij Centei Press», 2001. – 234 p.

57. The Bulgarian Penal Code / edited by candidate of Law, assistant professor A.I. Lukashov; introduction by Y.I. Aidarov. – St. Petersburg : «Yuridicheskij Center – Press», 2001. – 298 p.

58. The Swiss Penal Code / Preface by a member of the Council of Federation the Federal Assembly of the RF. N. Volkov; edited, translated from German, and introduction by Candidate of Law A.V. Serebrennikova. – St Petersburg : «Yuridicheskij Center – Press», 2002. – 366 p.

59. THE JAPANESE PENAL CODE / Edited and introduction by Doctor of Law, prof. A.I. Korobeev. – St Petersburg : «Yuridicheskij Center – Press», 2002. – 226 p.

60. Criminal Legislation of Norway / Edited and introductory article by Doctor of Law, professor Yn.V. Golik; translated from Norwegian A.V. Zhmenya. – St. Petersburg : «Yuridicheskij Center – Press», 2002. – 366 p.

61. Ley Orgánica 10/1995, de 23 de noviembre, del Código Penal del Reino de España (Esta revisión vigente desde 01 de Julio de 2015) [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : http://noticias.juridicas.com/base_datos/Penal/lo10-1995.html. – Zaholovok z ekranu.

Волкова Т.І. Суб'єкт злочину незаконне зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом, передбаченого частиною 1 статті 249 Кримінального кодексу України

У статті проаналізовані теоретичні положення стосовно суб'єкта злочину, в цілому і, зокрема, що стосується злочину, передбаченого ч. 1 ст. 249 КК України. Досліджені точки зору на суб'єкт злочину незаконне зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом та запропоновано авторське визначення такого суб'єкта.

Ключові слова: суб'єкт; злочин; незаконне зайняття; рибний промисел; звіриний промисел; інший водний добувний промисел.

Волкова Т.И. Субъект преступления незаконное занятие рыбным, звериным или другим водным добывающим промыслом, предусмотренного частью 1 статьи 249 Уголовного кодекса Украины

В статье проведен анализ теоретических положений относительно субъекта преступления в целом и в частности преступления, предусмотренного ч. 1 ст. 249 УК Украины. Исследованы точки зрения на субъект преступления незаконное занятие рыбным, звериным или другим водным добывающим промыслом и предложено авторское определение такого субъекта.

Ключевые слова: субъект; преступление; незаконное занятие; рыбный промысел; звериный промысел; другой водный добывающий промысел.

Volkova T. The Subject of a Crime of Illegal fishing or hunting or Any Other Sea Hunting Industry Provided for in Part 1 of Article 249 of the Criminal Code of Ukraine

The author researches the theoretical provisions concerning the subject of a crime under Part 1 Article 249 of the Criminal Code of Ukraine. The problematic matters of a subject of a crime in general and in particular of a crime of illegal fishing or hunting or any other sea hunting industry are analyzed. The author also suggests his own definition of the subject of a crime under Part 1 Article 249 of the Criminal Code of Ukraine and classification of the subjects of the above-mentioned crime.

Keywords: Subject; Crime; Illegal Occupation; Fishing; Hunting; Other Sea Hunting Industry

Стаття надійшла до редакції: 14.08.2017.